

Duško Milidragović

**REGIONALIZACIJA: EVROPSKO ISKUSTVO I
PERSPEKTIVE BOSNE I HERCEGOVINE**

**REGIONALIZATION: EUROPEAN EXPERIENCE
AND PERSPECTIVES OF BOSNIA AND HERZEGOVINA**

Sažetak

U evropskom prostoru se razvija koncept regija. Evropa odnosno Evropska unija ne izgrađuje se samo kao zajednica država, nego i kao zajednica regiona. Mnogi zagovornici „Evrope regiona“ smatraju da je i politički i ekonomski, a u širem smislu i istorijski i geografski, opravdano i korisno da se što veći broj odluka, naročito onih koje se odnose na pitanja svakodnevnog života građana, prepusti regionalnim i uopšte lokalnim vlastima. Iz toga slijedi uvjerenje da je opravdano da se omogući regionima da svoje interese zastupaju i neposredno (ili povezujući se sa regionima drugih zemalja) u odgovarajućim međunarodnim organizacijama i poštujući međunarodni poredak i pravo. Zagovornici „Evrope regiona“ u Savjetu Evrope izborili su se i za osnivanje Kongresa opština i regiona Evrope. U tekstu se razmatraju dva glavna razloga koja idu u prilog regionalizaciji države. Jedan je kako da se spriječi suvišna i nekada opasna koncentracije državne moći na jednom mjestu i, drugi, da se omogući regionima da u što većoj mjeri učestvuju u kreiranju ukupne državne politike. Regionalizam je zasnovan na politici mira i saradnje.

Ključne riječi: *regioni, Evropa, regionalizam, država*

Summary: *The concept of regions is being developed in the European space. Europe, that is, the European Union, is not only formed as a union of states, but also as a union of regions. Many advocates of the “regional Europe” are of the opinion that it is politically and economically, and in the wider sense also historically and geographically, justifiable and useful to let the regional and local authorities make as many decisions as possible, especially if they concern the everyday lives of citizens. From that follows a conviction that it is justifiable to also enable the regions to represent their interests directly (or through connection with regions of other countries) in certain international organizations, with full regard of the international law and order. Advocates of the “European regions” at the Council of Europe have won the fight for formation of the Congress of Municipalities and Regions of Europe. This text considers two main reasons which favor regionalization of the country. One of them is prevention of excessive and once dangerous concentration of state power in one place. The other is enabling the regions to create the entire state policy in the highest extent possible. Regionalism is based on the politics of peace and cooperation.*

Key words: *regions, Europe, regionalism, state*

1.

Šezdesetih godina prošlog vijeka u Evropi su preovladavale unitarne države sa jakom centralizovanom vlašću i različitim administrativnim jedinicama. Međutim, od početka 1990-ih opada vlast centralne države i ona se sve više prenosi na niže jedinice, regione, provincije i lokalne zajednice. Posebno procesi regionalizacije dovode do velikih promjena u upravljanju i podjeli vlasti širom Evropske unije. Prema kategorizaciji koju daje Andre Rodriges, na osnovu stepena autonomije unutar pojedinih država, postoje četiri grupe članica Evropske unije.

U prvoj su federalno uređene države, kao što su Austrija, Njemačka, Belgija, sa visokim stepenom autonomije federalnih jedinica i saveznom vlašću ograničenom uglavnom na spoljnu politiku, odbranu i makroekonomska pitanja.

U drugoj grupi su regionalne države poput Italije i Španije sa asimetričnom raspodjelom autonomije između pojedinih dijelova. U Italiji, na primjer, pet regija sa „specijalnim statusom“ (Sicilija, Sardinija, Val d Aosta, Trentino, Friuli) imaju viši stepen samostalnosti nego ostalih petnaest regija, koje su sa „običnim“ statusom. U Španiji najveću autonomiju imaju Baskija i Navara (njihova samostalnost seže još od srednjeg vijeka), a nešto manju regije kao što su Katalonija, Galicija, Andaluzija, Valensija, Kanarska ostrva. Ostale regije, koje ima Španija, daleko zaostaju u svojoj samostalnosti.

U trećoj grupi su još neke „regionalizovane“ države. Prije svega, Francuska, u kojoj se po nešto višem stepenu autonomije izdvaja Korzika, gdje je decentralizacija bila planska, i koja nije bila posljedica nekih jakih pokreta za regionalizaciju. Zatim Portugalija, sa srednjim stepenom autonomije na Azorima i u Maderi, te Ujedinjeno Kraljevstvo. Na osnovu odluke vlade Ujedinjenog Kraljevstva uspostavljeni su i skupštinski domovi, izabrani u Škotskoj, Velsu i Sjevernoj Irskoj na opštim neposrednim izborima. Najviši stepen autonomije ima Škotska, a nešto manji Sjeverna Irska i Vels u Engleskoj.

Najzad, u četvrtoj grupi evropskih zemalja su unitarne države, kao što su Danska, Finska, Grčka, Irska, Luksemburg, Holandija, Švedska, te 10 novoprimitljenih članica koje su pristupile Evropskoj uniji 1. maja 2004. godine.

2.

Dioba vlasti i uticaja na nadnacionalnom, međunacionalnom i unutrašnjem nacionalnom nivou jedno je od ključnih pitanja uređenja država članica Evropske unije. Ne samo za uređivanje međusobnih odnosa sadašnjih članica Unije nego i onih koje će pristupiti Evropskoj uniji, kako to ističe dr. Tonjati, profesor Pravnog fakulteta iz Trenta, inače jedan od poznatih stručnjaka za ustavna pitanja i regionalizam. Ističe da je razgraničenje nadležnosti između

države i njenih regiona najlogičnije da se izvodi tako da klasične državne funkcije (spoljna politika, odbrana, monetarna politika i sl.) budu u nadležnosti centralne vlasti, a neklasične u nadležnosti regiona (privreda, poljoprivreda, šumarstvo, kultura, školstvo, zdravstvo, ekologija itd.).

Kada je riječ o razlozima koji idu u prilog regionalizacije država, dva su glavna. Jedan je kako da se spriječi suvišna koncentracija državne moći na jednom mjestu, a drugi da se omogući regionima da u što većoj mjeri učestvuju u kreiranju ukupne državne politike.

U Evropi se najveći broj političkih kriza događa unutar pojedinih zemalja. To je konstatovala Parlamentarna skupština Savjeta Evrope sredinom prošle godine usvajajući Rezoluciju o pozitivnim iskustvima autonomnih regija kao izvoru inspiracije za rješavanje konflikata na Starom kontinentu. Ovaj dokument, koji je zasnovan na višegodišnjem istraživanju, ukazuje na to da su mnoge evropske zemlje uspjele da smanje unutrašnje tenzije stvaranjem autonomija, teritorijalnih ili kulturnih, svaka po sopstvenom obrascu. Ove autonomije, shvaćene prije svega kao „unutardržavni dogovor“, ne bi trebalo da budu put u secesiju, već konstruktivni način da se, s jedne strane, priznaju i poštuju prava etničkih razlika građana odnosno manjina, a s druge strane da se očuva princip nepovredivosti državnog suvereniteta i garantuje teritorijalni integritet svake zemlje, kako se to navodi u navedenoj rezoluciji Parlamentarne skupštine. U ovom dokumentu ističe se i to da u raspodjeli vlasti među nadnacionalnim i nacionalnim institucijama moraju biti zaštićeni interesi regiona koji bi trebalo da imaju zakonodavnu vlast, zasnovanu na ustavu. Ističe se i to da nijedna zemlja ne može biti primorana da „regionalizuje“ svoju unutrašnju strukturu samo zbog članstva u Evropskoj uniji. Međutim, zemlje koje u svom sastavu već imaju regione, sa manjom ili većom autonomijom, moći će ne samo da zadrže ovakvo ustrojstvo nego da se, ako za to postoje obostrani interesi, povezuju sa regionima u drugim zemljama, posebno onim regionima koji imaju zajedničke karakteristike, kao što su privreda, saobraćaj, turizam, jezik odnosno kultura i slično.

I konačno, naglašava se: kao što sve države članice Evropske unije imaju svoje predstavnike u evropskim institucijama, treba da ih imaju i regioni. Naravno, ti „regionalni predstavnici“ ne bi zastu-

pali mnogobrojne i raznolike interese svakog regiona ponaosob, već njihove zajedničke interese koje imaju u pojedinim oblastima, kao što su ekologija, razvoj saobraćaja, turizma i slično, a koje moraju da usklade sa opštim težnjama i standardima Evropske unije.

3.

Evropa odnosno Evropska unija ne izgrađuje se samo kao zajednica država, nego i kao zajednica regiona. Mnogi zagovornici „Evrope regiona“ smatraju da je i politički i ekonomski, a u širem smislu i istorijski i geografski, opravdano i korisno da se što veći broj odluka, naročito onih koje se odnose na pitanja svakodnevnog života građana, prepusti regionalnim i uopšte lokalnim vlastima. Takođe je opravdano da se omogući regionima da svoje interese zastupaju i neposredno (ili povezujući se sa regionima drugih zemalja) u odgovarajućim međunarodnim organizacijama. Zagovornici „Evrope regiona“ u Savjetu Evrope izborili su se i za osnivanje Kongresa opština i regiona Evrope. Pored toga, unutar Evropske unije, oni su se izborili i za formiranje prvo Skupštine evropskih regiona (1985), a zatim i Komiteta regiona (na osnovu Mاستrihtskog ugovora iz 1993) u kojem je regionalnim i lokalnim institucijama omogućeno da savjetodavno učestvuju u zakonodavnim aktivnostima Evropske unije. Konačno, u Savjetu Evrope priprema se, poput Evropske povelje o lokalnoj samoupravi, i Evropska povelja o regionalnoj samoupravi.

Uporedo sa širenjem i jačanjem Evropske unije i prenošenjem niza nadležnosti sa država članica na njene institucije, koncept „Evrope regiona“ razvijao se kao svojevrsna protivteža tendenciji centralizacije moći na nivou Unije. Taj koncept razvijao se kao instrument prevazilaženja razlika u stepenu ekonomskog razvoja i životnog standarda pojedinih regiona (pokrajina, oblasti, distrikta, kantona...). Jasno je da razlike između „bogatih“ i „siromašnih“ regiona, više nego drugačiji običaji, kultura, ili jezik, vode napetostima i političkoj nestabilnosti.

U tom cilju u Evropskoj uniji je nastao Fond za regionalni razvoj (1975) iz kojeg su finansirani, prije svega, održavanje infrastrukture, agrarna politika, podrška sektorima industrije sa zastarjelom

tehnologijom, te podsticaj privrednom razvoju siromašnih regiona. Ubrzo se, međutim, pokazalo da su pojedine odluke o raspodjeli sredstava češće posljedica međudržavnih „nagodbi“ nego istinskih potreba. Zato su definisani precizni ciljevi odnosno kriterijumi za odabir programa koje će Evropska unija finansirati kako bi se povećala efikasnost i spriječilo rasipanje sredstava.

U Evropskoj uniji uspostavljena su četiri osnovna fonda, kojima se postižu socijalna kohezija odnosno prevazilaženje jaza između bogatih i siromašnih te solidarnost unutar Evropske unije. To su: 1) Evropski fond za regionalni razvoj, 2) Evropski socijalni fond, 3) Fond za razvoj poljoprivrede, i 4) Fond za modernizaciju ribarstva. Između 2000. i 2006. godine iz ovih fondova isplaćuje se ili će biti isplaćen iznos od oko 213 milijardi evra (što je otprilike trećina budžeta Evropske unije). Od 1993. godine djeluje i Kohezioni fond, namijenjen strukturnom prilagođavanju u oblasti saobraćaja i ekološke infrastrukture zemalja članica, sa bruto društvenim proizvodom manjim od 90 odsto prosjeka Evropske unije.

Kako budžet Evropske unije ne bi postao meta nezajažljivosti država članica i njihovih međusobnih dogovora, Unija je ustanovila nekoliko principa u sprovođenju strukturno-regionalne politike, kao što su koncentracija sredstava (na manji broj ciljeva), planiranje programa odnosno partnerstvo (sa nacionalnim, regionalnim i lokalnim organima i službama) i sufinansiranje (po principu supsidijarnosti, odnosno „problem se rješava tamo gdje i nastaje, dok Evropska unija uskače tek kad se ne nađe odgovarajuće rješenje na nižem nivou“).

Regionalizacija je postala uslov bez kojeg ne može da se prekorači „evropski prag“. Ona je jedan od ključnih testova za priključenje Evropskoj uniji i uslov za pristup takozvanim „strukturnim fondovima“. „Evropa regiona“, a ne „Evropa država“ upućuje novac preko regionalnih centara jer se smatra da je region, kao srednji nivo upravljanja, preduslov uspješnih demokratskih i ekonomskih reformi. On je i polazište procesa evropskih integracija, rasterećenja skupe državne administracije i uspješne međuregionalne saradnje.

Mada teoretičari različito gledaju na koncept regionalne države i mada mnogi, prije svih ekonomisti, u podjelama ne vide mnogo više od cijepanja jedinstvenog ekonomskog prostora, gotovo da nema sporenja da sadašnje administrativno-teritorijalno

razgraničenje nije dobro. Zato dobro upućeni tvrde da će ovakva zemlja da počne da sprovodi regionalizaciju, i to u svjetlu što veće decentralizacije, pritom zaobilazeći separatističke zamke koje se sve više postavljaju u posljednje vrijeme.

Proces evropske integracije (prema riječima dr Borislava Stojkova, profesora Geografskog fakulteta u Beogradu i koordinatora za izradu strategije prostorne integracije) odvija se u početnoj fazi preko takozvane prostorne integracije. Podržava se, bolje rečeno, povezivanje regiona i država prostornim elementima (koji ne bi trebalo da znaju za granice), kao što su privreda, umrežavanje gradova na interesnoj osnovi, infrastruktura i saobraćaj, kulturna i privredna baština, životna sredina. Napominjući da su mnoge zemlje u tranziciji regionalizaciju prihvatile bilo kao sopstveno ubjeđenje, bilo kao zadatak i imperativ, pa ubrzano rade na promjeni teritorijalne organizacije u skladu sa evropskim uzansama, ovaj autor objašnjava da je Evropska unija dala, preko svoje statističke centrale u Luksemburgu, kriterijume regionalne podjele. Ovaj sistem podrazumijeva pet nivoa teritorijalnog organizovanja. Prvi je nivo države. Drugi je nivo makroregiona (sa jedan do pet miliona stanovnika), treći nivo sreza ili okruga (sa sto hiljada do milion), četvrti nivo opštine (od deset do sto hiljada stanovnika) i peti nivo naselja.

4.

Izgradnja Evrope „odozdo“ jedna je od najvažnijih tekovina evropskih integracija s kraja prošlog vijeka. Prvenstveno zahvaljujući mnogobrojnim oblicima regionalnog povezivanja, koje obuhvata, prije svega, saradnju gradova, a zatim mnoge zajedničke inicijative na organizaciji baltičkih, podunavskih i crnomorskih „evroregiona“. Ovi evroregioni su posebno zanimljivi jer su značajni kao svojevrsan oblik partnerstva između aktuelnih „graničnih“ regiona država članica Evropske unije. I ne samo zemalja članica nego i zemalja koje su kandidati za ulazak u Uniju, te onih koje će to, u bližoj ili daljnjoj perspektivi, postati.

Evroregioni kao oblik međugranične saradnje već zahvataju, manje ili više, cjelokupni prostor Evrope. Međutim, evroregioni, kao

relativno nov oblik subdržavne saradnje u jugoistočnoj Evropi, nisu dosad uspjeli da dostignu značaj onih unutar Evropske unije, pa ni onih na sjeveru evropskog kontinenta, pored ostalog (ako se zanemari konfliktno naslijeđe prošlosti) i zbog prirode, statusa i organizacije samih država na jugu Evrope. Zemlje jugoistočne Evrope još su nedovršene ustavne tvorevine, sa nejasno definisanim ili nejakim nadležnostima lokalnih zajednica. Uostalom, i baltički evroregioni počeli su uspješno da sarađuju i funkcionišu u raznim oblastima života (trgovina, kultura, ekologija, policijska kontrola, energetika, saobraćaj...) tek kad su se države ustavno uredile i konsolidovale sredinom devedesetih godina. Što se tiče regiona u Zapadnoj Evropi, oni su u međuvremenu stekli status pravnog lica, a dobili su i svoje predstavnike u evropskim institucijama koje su smještene u Briselu i Strazburu. Inače, regionalna odnosno prekogranična saradnja unutar Evropske unije u prvo vrijeme je bila interni način komunikacije, saradnje i unapređenja zajedničkog razvoja, da bi kasnije postale značajan oslonac savremene evropske integracije. Osim toga, regionalna saradnja nije bila shvaćena kao predmet međunarodnih odnosa država, a ni lokalne vlasti nisu bile dovoljno osposobljene da se samostalno razvijaju. Nisu imale ni odgovarajuće nadležnosti da sprovode ono što im je omogućeno Evropskom poveljom o lokalnoj odnosno regionalnoj samoupravi.

Neka uporedna istraživanja u zemljama jugoistočne Evrope pokazala su da, nasuprot konceptu „mekih granica“ i promijenjenoj ideji o nacionalnom suverenitetu, mnoge države još nisu u značajnijoj mjeri prenijele proces odlučivanja na niže odnosno lokalne nivoe. Regioni su ostali neka „međufaza“ između centralne i lokalne vlasti, bez odgovarajućeg pravnog statusa i sopstvenih finansijskih izvora. U nekim slučajevima (na primjer u Bugarskoj) regioni su samo administrativne jedinice u kojima guverner sprovodi državnu politiku. Svakako da bi bilo preporučljivo i poželjno da centralna vlast i u državama ovog dijela Evrope omogući i graničnim regionima izvjesnu autonomiju koja bi im omogućavala da pregovaraju oko saradnje u pojedinim oblastima od zajedničkog interesa sa regionima susjednih zemalja, svakako uz poštovanje ustava, zakona i standarda sopstvene zemlje.

Po ugledu na više od stotinu evroregiona u Zapadnoj Evropi (naročito onih koje su uspostavile Njemačka, Francuska i zemlje Beneluksa) građena je, nakon pada Berlinskog zida, slična mreža regionalne saradnje i u zemljama centralne, istočne i, odskora, jugoistočne Evrope. Prvi evroregion je bio Karpatski (Ukrajina, Slovačka, Rumunija, Mađarska i Poljska). Samo poljski regioni učestvuju u devet evroregiona, te mnogi baltički regioni koji su uključili i regione drugih zemalja, koje su im susjedne i sa kojima imaju zajedničke interese.

Prvi evroregion koji je nastao na Balkanu je region Dunav – Tisa – Karas – Mures. Osnovan je 1997. godine između četiri županije južne Mađarske, četiri iz Rumunije, i Vojvodine. Nakon toga (2001) neke nevladine organizacije iz Vojvodine i Rumunije sprovele su istraživanja koja su pokazala da više od 70% anketiranih Vojvođana ima vrlo pozitivno mišljenje o prekograničnoj saradnji sa susjedima, Rumunijom i Mađarskom. Prema podacima novosadskog Centra za regionalizam, koji je učestvovao u ovom istraživanju, slični podaci dobijeni su i u Rumuniji i Mađarskoj. Osim toga, ulazak Vojvodine u drugi evroregion pokazao je još bolje rezultate, a riječ je o regionu koji je nastao u trouglu Novi Sad – Tuzla – Osijek, koji obuhvata gradove istog geografskog, ekonomskog i kulturnog područja, ali svojevremeno odvojene ratovima koji su se ovdje vodili. I gradske vlasti ova tri grada potpisale su sporazum o međunacionalnoj toleranciji. Ovo je učinjeno u okviru Igmanske inicijative, pokreta nevladinih organizacija iz Srbije i Crne Gore, Bosne i Hercegovine i Hrvatske za normalizaciju odnosa i obnovu povjerenja u ovom „dejtonskom trouglu“. Ovaj region trebao bi da se poveća i da obuhvati još dijelove sjeveroistočne Bosne, istočne Slavonije, te Mačvu i Vojvodinu.

Nakon obrazovanja ova dva, uslijedilo je obrazovanje ili projektovanje i drugih regiona, skoro na svim rubovima prethodne Jugoslavije. To je region na južnom Jadranu između Srbije i Crne Gore, Bosne i Hercegovine i Hrvatske, zatim region na tromeđi Niš – Skoplje – Sofija, između Srbije, Makedonije i Bugarske, te region koji povezuje opštine na obalama Drine (Bijeljina, Zvornik, Šabac i Loznicu).

Osim regionalnog povezivanja i saradnje određenog broja pograničnih opština, javljaju se i širi oblici povezivanja i saradnje na širim prostorima, a koji prelaze okvire prethodne Jugoslavije. Tako su polovinom 2004. godine predstavnici pedesetak gradova jugoistočne Evrope (u Beogradu, na regionalnoj konferenciji) potpisali sporazum kojim se definišu ciljevi, načela i programi o međuetničkoj toleranciji i saradnji gradova i nevladinih organizacija. Sporazum su potpisali predstavnici nevladinih organizacija mnogih gradova (Beograda, Zagreba, Sarajeva, Sofije, Skoplja, Novog Sada, Tuzle, Osijeka, Niša, Srebrenice, Bara, Bajine Bašte, Splita, Mostara, Kotor, Pule, Banje Luke, Temišvara, Segedina, Kečke-meta, Kumanova, Preševa i drugih).

Težnja je da se obrazuju regioni i unutar Bosne i Hercegovine, između njenih entiteta – Federacije BiH i Republike Srpske. Već je 2001. godine obrazovan tzv. Sarajevski ekonomski region. Predstavnici oba dijela Bosne i Hercegovine i njihovi ekonomski stručnjaci saglasili su se da nema ubrzanog razvoja entiteta „bez organizovanog razvoja oba dijela Sarajeva, koje je vještački podijeljeno, a koje je središte Bosne i Hercegovine i centar regiona“.

5.

U cilju širenja ideje regionalizma, u Evropi je uveden i Dan evropskih regija, koji se obilježava od 2001. godine. Ovaj pokret odnosno organizacija jednom godišnje bira dva prestižna regiona u Evropi sa ciljem da osnaži regionalno povezivanje i međusobno upoznavanje različitih naroda i kultura sa društvenim, političkim, ekonomskim i kulturnim tokovima u oko 700 postojećih regija Evrope. Tako su 2003. godine za evropski region godine proglašeni Karelja iz Rusije i Balearski otoci iz Španije, a 2004. godine, prema izboru žirija, evropski region godine je Zajednica njemačkog govornog područja iz Belgije i Madeira iz Portugala.

Osim biranja prestižnih i najperspektivnijih regiona, svake godine organizuju se razgovori i o specifičnim temama vezanim za problematiku funkcionisanja i povezivanja regiona. Tako će se tema Uloga regiona u izgradnji Evrope raspravljati u tridesetak zemalja Evrope.

Prije posljednjeg rata cijela Jugoslavija se graničila sa sedam država. Danas se Slovenija graniči sa tri, Hrvatska sa sedam, Srbija takođe sa sedam, Crna Gora sa pet, Bosna i Hercegovina sa tri i Makedonija sa četiri države. To je veliki broj susjednih država, od kojih su neke nekadašnje jugoslovenske federalne jedinice. I umjesto što ove nove države svoje politike zasnivaju na inostranoj pomoći, koja je sve manja i koja vremenom nestaje, postavlja se pitanje zašto sve te zemlje jugoistočne i poluzapadne Evrope ne bi, bez velikog odlaganja, poradile na obrazovanju jednog regiona u kome bi one svakodnevno sarađivale, tako da bi za svaku proizvedenu robu kupac bio unaprijed osiguran.

Inače, svijet u koji se, poslije ratova, velikih nesreća i kriza, polako vraćamo, vrlo je različit od onoga u kome se, manje ili više, mirno živjelo proteklih decenija. Otkako je srušen Berlinski zid, Istočna i Zapadna Evropa ostale su samo geografski pojam koji je izgubio političke primjese. Varšavski pakt je nestao, na sceni je ostao Sjevernoatlantski, koji silom ili milom uspješno širi svoj uticaj odnosno djelokrug. U nekadašnjem državnom socijalizmu divlji neokapitalizam ruši dosta toga što je u tom socijalizmu, državnom ili samoupravnom, bilo ljudsko. Novi poredak često se poistovjećuje sa vladavinom domaćih mafija.

Pogledajmo šta se događalo i šta se događa u bosanskohercegovačkom susjedstvu. Slovenija, koja se izvukla iz ratnih sukoba i prva stala u red pred Evropom, shvatila je sopstveni interes i odmah se okrenula prema bivšim sestrinskim republikama, plaveći Bosnu i Hercegovinu, Makedoniju, te Hrvatsku, Srbiju i Crnu Goru svojim proizvodima. O svom interesu i saradnji ostali dosta usporeno razmišljaju i malo šta poduzimaju. Zašto neko na prostoru bivše Jugoslavije, Slovenci, na primjer, Srbi ili Bosanci i Hercegovci, ili Hrvati, Makedonci ili Crnogorci, u tom pravcu ne budu inicijatori? Poznato je da su se još za vrijeme posljednjeg rata mnogi okupljali u Novom Pazaru, gdje se usred nestašice moglo sve da nabavi. Nešto kasnije, pijaca „Arizona“ u sjevernoj Bosni postala je, mada primitivno, zborna mjesto za mnoge poslovne i manje poslovne ljude iz svih dijelova ovog dijela Balkana.

Sa izuzetkom Slovenije, u kojoj se relativno dobro živi, sve ostale republike nekadašnje Jugoslavije bore se za goli život. Mafije

su se enormno obogatile i prigrabile ogromna društvena bogatstva. Hrvati sve više očekuju spas u turizmu. Razrušena i osiromašena Bosna i Hercegovina pokušava da otvori dosje sopstvene mafije za koju se tvrdi da je zaradila milijarde dolara skrećući u svoju korist tokove inostrane pomoći. Sa više od 40 odsto nezaposlenih i uništenom infrastrukturom, ona se ipak ne predaje i neće se predati sve dok su međunarodni predstavnici u Bosni i Hercegovini prisutni. Pored ekonomskih problema, ova zemlja će morati, na ovaj ili onaj način, da riješi probleme svojih povratnika. Makedonija, koja se još u Ujedinjenim nacijama zvanično vodi kao Bivša Jugoslovenska Republika Makedonija, i koja je uspjela da ostane izvan tragičnih sukoba, *de facto* je podijeljena. I Crna Gora je podijeljena na pristalice i protivnike totalne nezavisnosti. Najzad, Srbija, bombardovana spolja i opljačkana iznutra, na putu svoga oporavka, prelazi spor i težak put.

6.

U Evropi, koja se konstituiše kao zajednica država i naroda, regionalizacija će zamijeniti mnoga politička i ekonomska savezništva. U neku ruku, zakon prirode zauzeće mjesto starih aranžmana i ugovora.

Zato se narodi bivše federativne Jugoslavije moraju okrenuti budućnosti, bili oni jugonostalgicari ili ne. Jugoslavija, zemlja šest republika i nacija, četiri jezika i tri vjeroispovijesti, u kojoj se pristojno i relativno složno živjelo, neće se vratiti. Nju bi morala da zamijeni jedna nova evropska jugoistočna regija.

Narodi na ovim prostorima žive zajedno stoljećima, a prvi međuetnički sukobi dogodili su se tek u prošlom vijeku. Bolna prošlost mora se racionalno analizirati, jer su nam regionalna upućenost i saradnja i prirodne i neminovne. Narodi na ovim prostorima uvijek su korisno i živo komunicirali, a činiće to i dalje, jer je to prirodno. Uostalom, govore istim jezikom, imaju zajedničku istoriju, a treba imati u vidu i to da je Jugoslavija građena kao cjelina i u tehnološkom smislu. Ono što nam prijete jeste *provincijalizacija*, jer na ovim prostorima žive mali narodi. Pod jednim jugoslavenskim državnim krovom imali smo, pored

ostalog, i jaku kulturnu i intelektualnu elitu, koja je utemeljila nauku i umjetnost na zavidnom nivou. Tog državnog krova više nema pošto se promijenio pojam nacionalne države. Zato je regionalno povezivanje i saradnja uslov našeg opstanka i napretka.